

AZ SZFE-BOTRÁNY

Színészek pórázon

SCHUBERT GUSZTÁV

HONNAN JÖN A „KULTÚRHARC” PUSZTÍTÓ, ÖNSORSRONTÓ TÉBOLYA?

A cím egy rendszerváltás után megjelent dokumentumkötetre utal, amely a könyvkiadást felügyelő és cenzúrázó Kiadói Főigazgatóság 1961-1970 között keletkezett irataiból adott közre bőséges és elrettentő válogatást. Lett volna más ötletem is a címadáshoz, de végül ezt választottam a szüntelen „déja vu” miatt. Mert a politikai rendszer, amelyben élünk, előszere-ttel más korábbi korokat, egyforma bőséggel merít a Horthy-korszak, a Rákosi-diktatúra és a Kádár-korszak politikai, kultúrpolitikai eszköztárából. A magyar társadalmat pillanatnyilag irányító eszmerendszer eklektikus, vagyis „posztmodern” ideológia.

Ami a Színház és Filmművészeti Egyetemmel történt, fenemód ismerős, és mégsem egészen az, mert az SZFE elleni kormányzati támadás mögött nincs igazi ideológia. Ha lenne, nem feltétlenül értenék vele egyet, de az ellenfél tartását, hitét, világmagyarázatát a fair play szellemében tisztelném. A posztmodern mögött azonban nincs világkép, nincs személyiség, megfoghatatlan, mint az alakját folytonos változtató Próteusz, ami egy posztmodern regény esetében nem okozhat különösebb gondot, jó írónál akár élvezetes is lehet, a posztmodern politikában azonban nincs közhözön. A posztmodern politikának a leglelke, hogy nincs lelke, mert nem egy eszme, nem egy átgondolt és emberséges cél és világkép vezet, hanem csakis a hatalom akarása. Minden mondata, minden cselekedete politikai termék. Nem gondolhatja komolyan, amit tesz, mert nem gondol semmit, csak alakot vált, ha a hatalom megtartásának, gyarapításának szükséglete úgy követeli. Ez a fajta politizálás nem írható le pontosan a populizmus fogalmával, mert minden politikusnak természetes vágya, hogy a

lehető legtöbbet szeressék, hogy aztán majd egy kitüntetett pillanatban őt és pártját válasszák. A posztmodern politika nem a népszerűség vágyától, hanem a módszerétől válik negatív erővé, attól, hogy illuzionista. Ha bevallaná, hogy amit tesz, csak szemfényvesztés, amit mond csak halandzsza, elveszteni híveit. Ezt a szemfényvesztést az istenadta publikum tényleg csak a bűvészek és a színészek nézi el. Mert nekik a színlelés a feladatuk és mesterségük, nem pedig az igazmondás, az „igazat” a képzelet segítségével teremtett mikrokozmosz - a színdarab, a regény, a vers, a szimfónia, a festmény, a film - képviseli majd. De épphogy nem kinyilatkoztatva, frázisokban, közhelyekben, hanem úgy, hogy az a kisvilág hüén modellezi és átélhetővé teszi a makrokozmoszt, a végtelen nagyvilágot.

Az illuzionista politikusnak tehát nincs lelke, nincs a társadalom egészét (vagy legalábbis döntő többségét) jobb élethez segítő célja és tudása, ezért van szüksége az illúzióikra és a bűvésztükkökre. El kell hitetni a publikummal, hogy lelke van. És ehhez kellene a letűnt rezsimek rekvizitumai, azok a politikai rendszerek ugyanis, ha igen messze estek is az ideáltól, amit maguk elé tűztek, de mégiscsak hittek valamiben. A Horthy-rendszer egy harmadára csonkolt, kis országgá lett középhatalom feltámadásában, és a feudális életeszmény fenntarthatóságában; a Rákosi-rendszer a brutális kizsákmányolást felszámoló, mindenki egyenlőségét megteremtő új világ víziójában (amely aztán a múltat eltörölve, rövid úton önmagát is kiradírozta az erkölcsi világból), és a Kádár-rendszer, amely arra a hitre épített, hogy a gyűlöletes proletárdiktatúrához képest mégiscsak lehetséges egy másféle, „emberarcú” szocializmus.

Mindhárom rendszer összeomlott, nem utolsó sorban azért, mert megcsúfolta önnön eszményeit, hogyan, miért, nem ennek a lapszéli jegyzetnek a dolga, de az biztos, hogy végletesen különbözőek. És ha a néhány éve még sűrűn emlegetett '56-os forradalmat is emlékezetünkbe idézzük, csak még tisztábban látjuk, hogy mindez nem férhet meg egy lélekben, vagy egy politikai portfólióban. Márpedig megfér, hol az egyik, hol a másik rendszer szimbólumai tűnnek föl a magyar politika színpadán. Az Orbán-rendszer mindenkinek teljesíti a vágyait, hol a Horthy-korszak urambátyám dzsentri világába huppanunk, hol a Rákosi-diktatúra csengőfrászára riadunk fel, hogy aztán magunkra húzva a keleti blokk legkellemesebb cellájának tisztagyapjú lópokrócát, visszaaludjunk a megszépült múltba.

Ahány szöveg, annyi korhű maszka, ahány politikai évad, annyi historikus élőkép, ahány választott annyi álom. De hát a katyvasz talán mégsem a retorika és a színházművészet csúcsa.

A mi kis stabilizációnkban is színház az egész világ, és színész benne minden férfi és nő; a hatalom képviselői is. Sajnálom azokat, aki nem tudnak erről, nem látják, hogy csak eszközök a hatalmi játszmában, és szívvel-lélekkel, kipirult arccal vetik magukat a kultúrharcba.

A SZFE ellenfeleinek is szent meggyőződése, hogy küldetésük van, úgy mond a „nemzeti kultúrát” szeretnék diadalra juttatni a Színház és Filmművészeti Egyetemen, ami szerintük „liberális kígyóeltetető” (micsoda ihletett költőiség, mégiscsak művészek az eistandoló konspirátorok), és ott vennék föl a történelem fonálát, ahol 1945-ben elmetszették. Értem, hogy mire gondolnak, csak azt nem értem miért nem sikerült az elmúlt száz év alatt nevet találni az általuk szeretett világképnek és művészi stílusnak, a „nemzeti” ugyanis az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása és a magyar független államiság helyreállítása óta mást jelent. A „nemzeti” addig ugyanis azt üzentte, „nem osztrák”/„nem német nyelvű”, ezt jelentette a reformkorban is. Perszonálunió vagy idegen megszállók híján a „nemzeti” jelzőnek ez a fajta megkülönböztető szerepe megszűnt. A „nemzet” a társadalom egészét jelenti. Minden magyarul írott mű a magyar irodalom része, minden regény, vers, dráma beletartozik. Ez persze tautológia

– quod erat demonstrandum. Nincs értelmes oka és célja a magyar irodalom (irodalom, film, zene, képzőművészet...) ideológiai alapú felosztásának. Mindaz, ami magyarul szól és itt készült – az magyar vers, magyar színdarab, magyar film. Akkor is, ha az író, festő, zenész dédszülei idetelepült svábok, szlávok, zsidók, cigányok, örmények. Természetesen szó sincs arról, hogy minden magyarul írott mű – remekmű, és arról sem, hogy mindegyikünknek minden magyar nyelvű vers vagy film tetszeni fog. Nem klónok vagyunk, hanem emberek, különféle tulajdonságokkal, tehetségekkel, hibákkal, műveltséggel, ízléssel megáldva. A társadalom természetes adottsága nem az egyformaság, hanem a sokszínűség. Józan ésszel elgondolva, ugyan, hogy a bánatba kerülhet újra terítékre 2020-ban, hogy melyik magyar író „nemzeti” és melyik nem az. Mi értelme és mi haszna van ennek az irodalomban? A történelem már számtalanszor megmutatta, hogy ennek a kirekesztő gondolkodásnak az égvilágon semmi haszna, kára viszont annál több.

A „magyar” nem tulajdonság, hanem praxis, magyar az, amit a Magyarok Krónikájába, a magyar nemzet nagy könyvébe, beleírunk, beleélünk. Ennélfogva „magyarként” csak egy dologunk lehet, bármi is a szakmánk, hivatásunk, hogy tehetségünk és képességeink szerint a legjobbat hozzuk ki magunkból. Ha valaki tehetséges, előbb-utóbb érvényesülni fog, vannak ellenpéldák – Van Gogh, Csontvári –, de szerencsére ritkák. Attól mindenesetre soha senki nem lett nagy író, zenész, színész, hogy elgáncsolta művésztársait. Ha igaz lenne is a legenda, hogy Salieri megmérgezte Mozartot, az rajta mit sem segített. A tehetségnek arra sincs szüksége, hogy a ha-

talom gyámolát keresse. Ha mégis, az roppant kínos. A hatalom legfeljebb díjat tud adni, tehetséget nem. Ha valaki a kultúrharc jegyében azt kéri az államtól, hogy kobozza el vagy pusztítsa el a neki nem tetsző (mai frazeológiával: „nemzetiellenes”, „magyartalan”) vetélytársak birtokát, az még súlyosabb bűnbe esik.

Az elmúlt hetek kiélezett kultúrharcának egyik tragikus hozadéka a Vidnyánszky-paradoxon: ha egy tehetséges művész a hatalom kegyére hajlik, a hatalma növekedésével arányosan csökken a művészi tehetsége.

És ebben nemcsak az a végtelenül szomorú, hogy a tehetséges Vidnyánszky nem szorult volna rá, hogy kegyenc és nagyhatalmú kurátor legyen. Hanem azért is, mert a Művészet végtelenül tágas köztárságában tényleg minden remekmű elfér, sőt még a rossz versek is, de hát egyebek mellett ezért van a kritika (de nem a cenzor!), hogy a mérgező növényektől óvjon, a tudás nedvdús almájára pedig rábeszéljen. Itt nincs „struggle for life”, itt csak win-win helyzet lehetőség, minden remekművel mindenki nyer. Még az irigykedő vetélytárs is.

Honnan jön hát a kultúrharc pusztító, önsorsrontó tébolya? A politika hozta ránk ezt az ártó szellemet. A „két Magyarország” mérgező doktrinája nyomán a politikai vetélkedés jobb és bal oldal között ideológiai háborúvá fajult. Onnantól kezdve a politikai ellenfél gyűlöletes ellenséggé változott. A kultúrharc ennek a gyűlölködésnek a rákényszerítése az oktatásra, a művészetre, a kritikára, és a médiára. Az SZFE letámadását követő tiltakozás láttán a (fél)revezető kormánylap értetlenkedett: ugyan miért lázonganak az egyetemisták,

SZFE élőlánc 2020 szeptember 6.

a hallgatónak az a dolga, hogy hallgasson. Ennél pontosabb megfogalmazása nem is lehet annak a politikai téveszmének és berendezkedésnek, ami kikislattá a rendszerváltozást és tönkretette a magyar nemzetet. Azt hittük, 1990-ben átléptünk a demokráciába, pedig csak az egypártrendszert kozmetikáztuk, a szabad választás során négy évre egypártot választottunk, amely azt csinálhatott, amit akart. A nyertes mindent vitt, a vesztes oldalnak pedig négy évig kussolnia kellett. Minden nyertes politikus 15 millió (vagy legalább is 10 millió) magyar miniszterelnökének képezte magát, de végül is csak 5 vagy 3 millióé lett, a többi magyar négy évre másodrendű állampolgárrá vált saját hazájában. Kell-e magyarázni, hogy milyen eszement pazarlása ez a „humán erőforrásnak”, hogy fél Magyarország kevesebb, mint az egész, és nem hogy jobban, hanem sokkal, de sokkal rosszabbul teljesít.

És ez a folyamat nem áll meg itt. Az abszolutista uralkodó végül magára marad: „Az állam én vagyok”. Csak hogy a nemzetnek nem lehet egyesszáma: „Az állam mi vagyunk”. A megosztó, a nemzetet első- másod- és harmadrendű polgárokra szétvagdaló szalámitaktika sohasem az egész társadalom, csak a boldog (?) kevesek javát szolgálja.

Ez a mesterterv ölt testet a „kultúrharcban” is: vitának helye nincs, kussoljanak egyetemi „hallgatók”, a művészek, a tudósok és a kritikusok. Legalábbis a „magukfajták” – a választáson vesztesek. Aki azt hiszi, a színészeket, írókat, filmeseket, tudósokat, egyetemistákat lehet és érdemes pórázon tartani, semmit sem ért és érez a művészetből. Sem a szabadság teremtő erejéből. A magyar filmtörténetben utoljára a kommunisták hitték, hogy a művészet feladata a pártprogram népszerűsítése. Elegendő ránéznünk, hogy mi maradt fenn a Rákosi-rendszer pártos „filmművészetéből”, az égvilágon semmi, vagy ami mégis (*Liliomfi, Körhinta*), csakis azért, mert így vagy úgy, ki tudott hajtani a sematizmus föléje gányolt betoncsíkja alól.

A hallgatásból nem lesz népdal, nem lesz nagyregény, e teher alatt nem nő Cannes-i Arany Pálma sem. Szabadság nélkül nem lett volna Déryné, Kölcsey, Vörösmarty, Petőfi, Arany, *Himnusz, Szózat, János vitéz, Toldi*. Sem magyar nyelv, sem magyar gondolat. Csak néma csend. •

IVÁNDI-SZABÓ BALÁZS/24.HU